

LORETA POŠKAITĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

ANDRIUS RUDAMINA (ANDRZEJ RUDOMINA) VAKARŲ IR KINIJOS DIALOGE

Andrius Rudamina (Andrzej Rudomina)
in the Dialogue between China and the West

SUMMARY

The evangelical activity by the most famous Christian jesuit missionaries in China is an object of longtime scholarly investigation in the Western and Chinese studies. However, in recent times scholars have brought to light facts about less famous missionaries and texts about their activity. This research reveals some unique yet very important details about the activity of Christian missionaries, as well as the dialogue between Christians and Confucians on the level of daily talks and between Western Christians and their Chinese converts. The topic of this article is the activity of the Lithuanian Jesuit Andrius Rudamina (also known as Andrzej Rudomina S.J., and as Lu Ande 盧安德, 1596–1632), the only known Lithuanian missionary in China. It concentrates on his methods of evangelization, as revealing the politics of the „adaptation to Chinese culture“, namely, the popularization of the achievements of Western science, the use of visual material (pictorial representations of the Christian doctrine in symbolical images) and the appeal to particular concepts shared by Christian and Confucian adepts, such as heart in Christianity and the heart-mind (xin) in Confucianism. The investigation is based on a unique book written by the Chinese convert, Li Jiubiao. It is entitled, „The Diary of Oral Admonitions“ (Kouduo richao 口鐸日抄). The diary is the only source of A.Rudamina’s talks with Chinese people about Christianity.

SANTRAUKA

Pirmųjų krikščionių misionierių jėzuitų veikla Kinijoje yra gana seniai ir plačiai studijuojama Vakaruose bei Kinijoje. Pastaruoju metu atskleidžiama vis daugiau šios veiklos detalių, sužinoma apie asmenybes, dirbusias žymiausių misionierių „šešėlyje“. Jų veiklą nušviečiantys rašytiniai šaltiniai padeda atskleisti kartais tiesiog unikalias ankstyvosios krikščionių misijos, o ypač krikščionybės ir konfucianizmo, Vakarų ir kinų kultūrų bei religijų dialogo detales. Šiame straipsnyje aptariami vienintelio ankstyvojoje jėzuitų misijoje dalyvavusio

RAKTINIAI ŽODŽIAI: jėzuitai, evangelizacija, religijų dialogas, konfucianizmas, krikščionybė.

KEY WORDS: jesuits, evangelization, the dialogue between religions, Confucianism, Christianity.

lietuvio jėzuito A. Rudaminos (taip pat žinomo kaip Andrzej Rudomina S. J., Lu Ande 盧安德, 1596–1632) evangelizacijos ir „taikymosi prie kinų kultūros“ metodai. Siekiama atskleisti jo ryšį su pirmųjų jėzuitų taikytais metodais ir kartu savitą jo indėlį į Kinijos-Vakarų religijų dialogo plėtojimo metodologiją. Straipsnyje remiamasi unikaliu misionieriškos literatūros šaltiniu – į krikščionybę atversto kino Li Jiubiao knyga *Žodinių pamokymų dienoraštis* (Kouduo richao 口鐸日抄), kurioje jis aprašo savo ir kitų kinų pokalbius su misionieriais, tarp jų ir A. Rudamina.

Krikščionių jėzuitų misija Kinijoje (XVI–XVIII a.) yra išsamiausiai, plačiausiai išstudijuotas ir aprašytas Kinijos ir Vakarų kultūrų dialogo istorijos tarpinis¹. Būtent ši misija ir jėzuitų įspūdžiai iš Kinijos padėjo pagrindus kurti Kinijos įvaizdį Vakaruose XVIII a. bei kilti tuometinei vadinamajai „sinofilijos“ bangai ir vėliau atsiradusiai sinologijai. Kai kurie pirmieji misijos vadovai davė puikų pavyzdį, kaip reikia tolerantiškai elgtis su svetima kultūra ir stengtis suartėti su ja ne monologiškai, primetinėjant jai savąją kultūrą ir vertybes, bet dialogiškai, stengiantis ją suprasti, prisitaikyti prie jos tradicijų, religijos, filosofijos ir net kalbos. Apie tokios pirmųjų jėzuitų misionierių nuostatos bei jų elgesio rezultatus daugiausiai pasako tas faktas, kad patys kinai žiūrėjo į jėzuitus dažniausiai kaip į kinų konfucianistų – intelektualų – vakarietiškus atitikmenis, vadino juos „mokslinčiais iš Vakarų“ (*xiru* 西儒)² arba bendru pagarbumo titulu – „mokytojais“ (*xiansheng* 先生)³. Kai kurių žymiausių Kinijos–Vakarų kultūrų dialogo plėtotojų, tokių kaip Michele Ruggieri (1543–1607)⁴, Matteo Ricci (1552–1610), Giulio Aleni (1582–1649), Adamo Schall von Bello, Michalo Boymo, misionieriška veikla Kinijoje yra pakankami išsamiai ištyrinėta, jiems skirta daugybė knygų ir straipsnių⁵. Galima sakyti, kad jų asmenybės bei pavardės ilgą laiką buvo tiesiog užgožusios visų kitų su jais dirbusių, jiems talkinusių misionierių pavardes bei nuopelnus.

Tačiau paskutiniame dešimtmetyje šio Kinijos ir Vakarų santykių laikotarpio bei dviejų religijų – krikščionybės ir konfucianizmo – dialogo tyrinėtojai pradeda atkreipti dėmesį ir į mažiau žinomus jėzuitus misionierius bei jų istorijas. Informacija apie juos yra svarbi ne vien tuo, kad padeda nušviesti kai kurias smulkesnes, bet kartais unikalias krikščionių misijos Kinijoje detales. Ji reikšminga ir tuo, kad padeda geriau suprasti tiek pačių misionierių, tiek ir atverstų į krikščionybę kinų kultūrinės tapatybės transformacijas dviejų priešingų kultūrų ir religijų sąveikos procese. Vienas iš tokių neseniai „atrastų“ jėzuitų yra lietuvis Andrius Rudamina (tyrimuose, ypač lenkų autorių, dažniau rašomas lenkišku vardu ir pavarde – Andrzej Rudomina S. J., o Kinijoje žinomas kinesišku vardu Lu Ande 盧安德, 1596–1632). Viena iš priežasčių, kodėl jo veikla ilgai nebuvo tyrinėjama, veikiausiai yra jo gyvenimo ir misijos Kinijoje trumpa trukmė (jis dirbo Fujian provincijoje, Fuzhou mieste tik šešerius metus, t. y. nuo 1626 m. iki 1632 m. – savo mirties metų, ir mirė labai jaunas⁶). Tačiau net ir tokia trumpa jo veikla verta dėmesio bent dėl dviejų aplinkybių. Pirma, jis dirbo kartu su vienu garsiausių tuometinių misionierių Giulio Aleni (kiniškai Ai Rulue 艾儒略), kurį vietiniai kinai pagarbiai vadino „Konfucijumi iš Vakarų“ (Xilai Kongzi). Antra, jį, kaip ir kitus pirmuosius jėzuitus misionierius, būtų galima laikyti si-

nologijos – šiuo atveju Lietuvos sinologijos – pradmenų kūrėju, turinčiu užimti pelnytą vietą visos Lietuvos orientalistikos istorijoje. Tuo tikslu pirmiausia būtina įvertinti konkretų jo indėlį į pirmųjų jėzuitų „tolerancijos“ arba „taikymosi“ prie Kinijos kultūros bei tradicijų politiką, turint omenyje, kad vėliau ji gerokai pasikeitė į priešingą pusę.

Todėl šio straipsnio tikslas yra aptarti A. Rudaminos taikytus evangelizacijos metodus, siekiant išsiaiškinti jų sąsajas su kitų misionierių metodais, o kartu savitą A. Rudaminos požiūrį į jų taikymą. Bus aptariamas ir jo santykis su konfucianizmo ir neokonfucianizmo filosofija, konkrečiau, tai, kokius bendrus konfucianizmo ir krikščionybės įvaizdžius bei sampratas jis pasitelkė skleidamas krikščioniškąjį mokymą. Daugiausia bus remiamasi unikaliu misionieriškos literatūros šaltiniu – į krikščionybę atversto kino Li Jiubiao sudarytu „Žodinių pamokymų dienoraščiu“ (Kouduo richao 口鐸日抄), kuriame gana smulkiai aprašyti jo ir kitų kinų pokalbiai su G. Aleni ir A. Rudamina bei paties Rudaminos evangelizacijos metodai⁷.

Šis veikalas, kurio galutinė versija išleista 1640 m. Fuzhou mieste, ir tik nesenai išverstas į anglų kalbą, yra unikalus ne vien tuo, kad netarpiškai, „iš pirmų lūpų“, atskleidžia ankstyvosios krikščionybės sklaidos vienoje konkrečioje Kinijos vietovėje tikrąjį, gyvenimišką vaizdą (tiesa, apimantį tik 10 metų, t. y. nuo 1630 iki 1640 m.). Jis ypatingas dar ir tuo, kad tai yra vienintelis pirminis šaltinis apie paties A. Rudaminos veiklą, jo kaip krikščionybės skleidėjo kasdienio gyvenimo tikrovę, mąstymą, bendravimą su kinais.

Kita vertus, ši knyga yra unikali ir visos Ming dinastijos laikotarpio krikščioniškosios literatūros kontekste. Mat jos turinys, kaip teisingai pažymima, yra ne preskriptyvus, normatyvinis ar apologetiškas, kaip daugelio Kinijoje buvusių jėzuitų tekstų, bet deskriptyvus, aprašantis ir atskleidžiantis labiausiai rūpėjusius abipusio religijų supratimo klausimus. Be to, ji yra parašyta ne vakariečio, o paties kino ranka⁸.

Apskritai būtų galima išskirti bent tris svarbiausius A. Rudaminos metodus, kurių pagalba jis stengėsi atversti kinus į krikščionybę: 1) Vakarų mokslo pasiekimų populiarinimas; 2) vizualinės medžiagos naudojimas; 3) bendrų krikščionybės ir konfucianizmo sąvokų pasitelkimas.

Pirmąjį metodą labai plačiai naudojo jėzuitų misionieriai, ypač tie, kurie buvo arčiausiai Kinijos imperatoriaus. Juk tai buvo vienas iš būdų sudominti kinus Vakarų civilizacijos „egzotiškumu“ ir įstabiais jos pasiekimais, ypač kartografijos, kalendorių sudarymo, matematikos ir astronomijos srityse. Literatūroje apie Kinijos ir jos santykių su Vakarais istoriją yra gana plačiai aprašyta, kaip Vakarų mokslu žavėjosi ir domėjosi vienas garsiausių Qing dinastijos imperatorių Kangxi⁹. Kaip pastebima, tuo metu tai buvo bene vienintelė sritis, dėl kurios kinų imperatoriai vertino vakariečius, nes krikščioniškoji religija bei patys jos skleidėjai didžiąja dalimi nekėlė jiems pasitikėjimo¹⁰. Tiesa, patys misionieriai neslėpė, kad jie atvyko į Kiniją ne mokyti matematikos, bet skleisti Dangaus Dievo mokymą. Juolab kad, kaip pažymi E. Zurcheris, jėzuitai jau nuo savo studijų kolegijose laikų buvo išsiugdę požiū-

ri, kad mokslas ir jo studijos visiškai neprieštaruja religijos doktrinai, veikiau tarnauja kaip būdas palaikyti jos atskleistą tiesą. Tokią jų sampratą patvirtina ir daugiaprasmiškas misionierių pasirinktas kiniškas terminas įvardinti jų skleis-tam krikščionybės mokymui – „Dangaus studijos“ (*tianxue* 天学), kur Dangus galėjo reikšti ir krikščionių mokymą apie Dangų kaip Dievo karalystę, ir mokymą apie gamtos fenomenus¹¹. Juolab kad pastarąją prasme Dangus (*Tian* 天) buvo traktuojamas ir kai kuriuose konfucianizmo bei neokonfucianizmo filosofiniuose kontekstuose. Kita vertus, konfucianizme Dangus kartais siejamas su numinoziškumu, nors dažniau – su moraliniu principu bei moraline tvarka. Būtent tokia vyraujanti Dangaus samprata sukėlė itin daug problemų misionieriams verčiant į kinų kalbą Dievo sąvoką ir diegiant kinams krikščioniškąją Dievo sampratą¹².

Mūsų analizuojamas kino krikščionio dienoraštis puikiai atskleidžia tokią slap-tą misionierių intenciją suderinti žinias apie Vakarų mokslą su krikščionybės idėjų skleidimu. Li Jiubiao aprašo bent keletą susitikimų, kurių metu A. Rudamina, pasitelkęs vieną iš kinams egzotiškiausiai atrodžiusių instrumentų – teleskopą, pasakoja jam apie saulės ir mėnulio judėjimą bei to judėjimo suvokimą žmonių sąmonėje¹³. Kitoje vietoje jis rodo kinams pasaulio žemėlapi ir gaublį, pasakodamas apie žemės sferą ir jos santykį su dangaus sfera¹⁴. Tačiau, kaip pažymi Song Gang, dažniausiai A. Rudamina, užuot stengęsis paaiškinti, kaip naudotis šiais moksliniais instrumentais ir kokia jų mokslinė vertė, veikiau pasi-

telkia juos tam, kad pakalbėtų apie tam tikras religines bei etines idėjas¹⁵.

Tokią A. Rudaminos strategiją gerai iliustruoja vienas iš dienoraštyje aprašytų susitikimų (1631 m. gegužės 8 d.): „Po to draugai paprašė jo (*A. Rudaminos* – *mano past.*), kad jis leistų pažiūrėti teleskopą, ir jis paėmęs jį parodė. Žiūrint į jį pro vieną galą, net ir tolumoje esantys daiktai atrodo dideli, o žiūrint pro kitą galą, net artimiausi daiktai atrodo maži. Kai visi pažiūrėjo, mokytojas tarė: „Turėtumėte pro vieną teleskopo pusę žiūrėti į kitus, o pro kitą į save.“ Aš paklausiau: „Ką turite omenyje?“ Jis atsakė: „Žvelgdami į kitus, matykite juos didelius; žvelgdami į save pačius, matykite save mažais.“¹⁶ Deja, jokio tolesnio paaiškini-mo čia nepridedama, kas lyg ir leistų manyti, jog Li Jiubiao suprato A. Rudaminos mintį. Man ji iš dalies primena konfucianistų etiką, konkrečiau, konfucianistinį kilnaus žmogaus (*junzi* 君子) idealą, ypač vieną iš jo bruožų – kuklumą, kuris siejasi ir su konfucianistine ritualinio bendravimo etika, pagrįsta kito žmogaus išaukštinimu, pagerbimu ir savęs nužeminimu („susimažinimu“).

Kur kas iškalbingesnis yra kitas dienoraštyje aprašytas A. Rudaminos pokalbis su keliais kinais, jiems su didele nuostaba bei susižavėjimu apžiūrinėjant dar vieną vakarietišką stebuklą – klavikordą (jis kiniškuose šaltiniuose vadinamas „vakarietišku ciniu“). Ta proga A. Rudamina tarė: „Žmogaus širdis irgi yra klavikordas. Jeigu ji gerai sustyguota, tai jos garsai skamba harmoningai; jeigu ne, tai jie nedera tarpusavyje. Bet kiekvienas žmogus yra savosios širdies šeimininkas; jis pats privalo ją suderinti. Šiuo požiūriu

su ja elgiamasi kitaip, nei su kažkokiu išoriniu objektu.“¹⁷ Šiais žodžiais jis, galima sakyti, „užkabino“ pačią konfucianistinio mokymo „šerdį“ – mokymą apie širdį-protą (*xin* 心), kuris glaudžiai susijęs su konfucianistiniu mokymu apie žmogaus prigimtį (*xing* 性). Šis Rudaminos pastebėjimas glaudžiai siejasi su konfucianistų (ir ne tik) požiūriu į širdį kaip tam tikrą vidinę tikrovę, kurią privalo valdyti pats žmogus, nes nuo to priklauso tolesnis jo likimas bei santykis su išorės pasauliu, taip pat jo „asmenybiškėjimo“ kelias.

Vis dėlto A. Rudaminos požiūris į širdį buvo giliai krikščioniškas. Turbūt geriausiai jis atskleidžiamas „Kouduo richao“ aprašytame jo plačiai taikytame kitame – vaizdinės iliustracijos pristatyme. Pažymėtina, kad šio metodo G. Aleni nenaudojo, o A. Rudamina pasitelkė jį tam, kad alegorinių piešinių pagalba dar vaizdingiau ir galbūt įtaigiau pristatytų kinams krikščionybės mokymą. Dienoraštyje aprašomi bent keli graviūrų ciklai, kuriuos A. Rudamina rodė ir komentavo kinams. Tačiau mūsų tyrimui turbūt įdomiausias yra A. Rudaminos pasisakymas apie Antono Wierx 18 graviūrų ciklą „Cor Jesu amanti sacrum“. Šiose graviūrose vaizduojama širdis, tiksliau, širdies simbolio pagalba perteikiamos svarbiausios krikščioniškojo tikėjimo prasmės ir tikėjimo kelias, pradedant tikinčiojo širdies pašventimu Dievo meilei, tos meilės išbandymais ir baigiant jos suliepsnojimu šios meilės ugnyje¹⁸.

Antai pirmajame paveiksle, kurį A. Rudamina parodė Li Jiubao ir kitam kinui, vardu Lin Zizhen, vaizduojama širdis, kurią pagarbiai rankomis laiko minia

žmonių. Štai kaip A. Rudamina tai pakomentavo: „Visi tie, kurie pasirenka mūsų religiją, privalo paaukoti savo širdis.“¹⁹ Kažin, ar kinams tokia aukojimo idėja galėjo būti suprantama, nes pagal konfucianizmo mokymą, žmogui užtenka elgtis taip, kaip jam liepia širdis, t. y. vadovautis jos norais, ir jis gali tapti dorybingu. Antai Konfucijus yra pasakęs: „Argi žmoniškumas (*ren*) yra taip toli? Užtenka man jo trokšti, ir jis priartėja“²⁰. Vis dėlto šiuo atveju yra įdomus vienas Aleni pokalbis su kinu Xie, kuriame jis „pagauna“ kiną už jo paties žodžių apie sekimą savo širdimi. Po to, kai Aleni paaiškino Xie krikščioniškąjį mokymą, šis tarė: „Taip taip“, ir toliau lyg teisindamasis pridūrė: „Kad ir ką bedaryčiau, aš vadovaujuosi savo širdies norais ir niekuo daugiau“. Tuomet Aleni jo paklausė: „Po to, kai tu išgirdai apie Šventąjį mokymą, ar tavo širdis linksta į jį?“ Kinas atsakė: „Taip“. Aleni tarė: „Jeigu tavo širdis paklūsta Šventajam mokymui, bet tu vis dar nenori drąsiai juo sekti, tai kur tuomet yra tas tavo „sekimas savo širdies norais“?“²¹

Vis dėlto daug svarbesnis man atrodo A. Rudaminos pateiktas antrojo paveikslo komentaras. Peveiksle viena širdies pusė įnarpliota į tinklą, jos viršuje pa-vaizduoti du angelai, o apačioje – trys figūros (nuoga, grėsmingai laikanti kardą, ir arogantiška, turtingai apsirengusi). Rodydamas jį, Rudamina pasakė: „Žmogus turi tik vieną širdį. Ją saugo angelai, bet tuo pačiu ji yra matoma Trims Priešams: kūnui, kurį vaizduoja nuogas kūnas, blogiui, kurį vaizduoja tas įnirtingasis su kardu, ir vulgariems pasaulio pa-pročiams, kuriuos vaizduoja arogantiška

ir gražiai apsirengusi figūra. Tai, kad viena širdies pusė yra tinkla, reiškia, kad žmogus diena iš dienos yra viliojamas Trijų Priešų ir negali iš jų išsivaduoti iki pat savo gyvenimo pabaigos. Deja, tokia yra žmogaus širdies būseną, tad kaip galime liautis meldę Dievo pagalbos?“²² Tuo jis norėjo pasakyti, kad žmogus nuolat yra „plėšomas“ dviejų priešingų pradų – gėrio ir blogio, ir negali įveikti pasitarojo be Dievo pagalbos.

Šis teiginys itin kontrastuoja su konfucianistų požiūriu į saviugdą, kuri suformavo jau konfucianizmo klasikais. Antai Mengzi teigė, kad žmogus pats gali išsiugdyti save kaip moraliją, žmonišką asmenybę (tiesa, imdamas pavyzdį iš savo tėvų, dorybingų valdovų). Tam reikalinga nuolatinė savistaba, savikontrolė, savo širdies apvalymas ir vadovavimasis įgimtu žinojimu (*liang zhi* 良知). Pasak jo, „dailidė ar račius gali duoti žmogui skriestuvą ir linuotę, bet jis negali išmokyti jo meistriškai jais naudotis.“²³ Apie tai, kad save ugdant reikia pirmiausia ir daugiausia pasikliauti tik savimi, dažnai kalbėjo ir Konfucijus²⁴. Šią nuostatą dar labiau pabrėžė neokonfucianistai, kurie plėtojo Mengzi mintį, kad kiekvienas žmogus gali tapti išminčiumi (*shengren* 圣人) arba tobulu žmogumi, jeigu jis ugdyt save. Todėl toks krikščionių apeliavimas į gelbstinčiojo Kristaus pagalbą kinams buvo sunkiai suvokiamas, ir pirmiausia dėl kitokios žmogaus prigimties ir širdies savybių sampratos, konkrečiai, dėl konfucianistinio mokymo apie pirmapradį žmogaus prigimties gerumą.

Todėl dar sunkiau konfucianistams turėjo būti suvokiami Rudaminos pateikti trečiojo piešinio (jame vaizduojama

širdis su užvertais vartais, į kuriuos beldžiasi ir pasilenkęs klausosi Kristus) komentarai: „Žmogaus širdis yra labai sandariai užverta; kas kitas, išskyrus Kristų, gali ją atidaryti?“²⁵ Toliau jis dėsto, kad tik Kristus gali nuplauti žmogaus širdį ir ją išvalyti, jeigu tik žmogus jam atsivers. Taip pat Rudamina pabrėžia „širdies užsidegimo“ (*rexin* 热心) dorybę, kuri siejama su visa perkeičiančia ir pavyzdį rodančia Dievo meile²⁶. Šios dorybės akcentavimas ne mažiau iškalbingai atskleidžia krikščioniškosios ir konfucianistinės širdies sampratos skirtumus. Tačiau šiuos skirtumus bus siekiama plačiau aptarti antroje straipsnio dalyje.

Ir pabaigai: nors A. Rudamina išties turėjo per mažai laiko, kad reikšmingai „išsirašytų“ į jėzuitų misionieravimo Kinijoje istoriją, tačiau net ir tas labai trumpas laiko tarpas (6 metai) atrodo buvęs pakankamas, kad jis užsitarnautų ypatingą kinų pagarbą ir būtų palaidotas kaip šventasis, kurio gyvenimas vėlesniuose jėzuitų raštuose buvo apgaubtas stebuklu, o pačioje Kinijoje jo mirties ir laidojimo istorija buvo paženklinta jo dieviškumo galios „apvalančiu“ poveikiu tai vietovei²⁷. Kita vertus, tiek jis, tiek G. Aleni buvo pagerbti ir kaip iškilūs išminčiai, prilygstantys Konfucijui. Apie tai byloja ir šiame straipsnyje aptarto jų veiklos dienoraščio pavadinimo antrasis hieroglifas *dou*, kuris kasdienėje kalboje reiškia aliarminį varpą. Jis gali būti suprantamas kaip aliuzija į paties Konfucijaus prilyginimą žmoniją žadinančiam varpui „Apmąstymuose ir pašnekesiuose“ (*Lunyu*)²⁸. Todėl belieka A. Rudaminos veiklą įvertinti Lietuvos sinologijos ir orientalistikos istorijoje.

IŠVADOS

Trumpa A. Rudaminos evangelizacijos metodų apžvalga leidžia manyti, kad dideliu iššūkiu ir kliūtimi diegti krikščionybę Kinijoje misionieriams tapo ne tik konfucianistinė Dangaus samprata, sūniško nuolankumo ir pagarbumo (*xiao*) dorybė ir ypač – kiniški ritualai (Konfucijaus garbinimo, protėvių pagerbimo), kurie yra pabrėžiami daugelyje studijų apie krikščionybės populiarinimą Kinijoje. Kaip rodo A. Rudaminos ir G. Aleni pokalbių su kinais dienoraštis, rimta kliūtimi tapo ir konfucianistų mokymas apie moralės „natūralumą“, „intuityvumą“, pabrėžiantis, jog moralinės normos glūdi kiekvieno žmogaus viduje – širdyje ir prigimtyje, kaip natūralios tendencijos, reikalaujančios elgtis intuityviai, klausy-

ti savo širdies, vadovautis igimtu arba intuityviu žinojimu. Galbūt todėl šiam mokymui „įveikti“ A. Rudamina pasitelkė mažiau misionierių naudotą, bet įtaigesnį vaizdinės iliustracijos metodą. Juk vargu ar jis pats būtų atlaikęs bent kokią sudėtingesnę kinų konfucianistų (neokonfucianistų) diskusiją, kad įrodytų krikščioniškosios širdies sampratos pranašumus prieš konfucianistinę, juolab kad jo misionieravimo laikais, interpretuojama neokonfucianistų, ji jau buvo „apaugusi“ itin painiais ir subtiliais metafiziniais svarstymais. Tačiau ji neabejotinai verta dėmesio, ypač turint omenyje minėtą faktą, kad A. Rudamina misionieravo vieno žymiausių neokonfucianistų – Zhu Xi – filosofijos „įtakos“ zonoje.

Literatūra ir nuorodos

¹ Ji plačiai aprašyta ne vien bendroje Kinijos recepcijos Vakaruose istorijai skirtose ar tik šį laikotarpį nagrinėjančiose studijose. Jos studijoms skirta visa specialių leidinių serija „Monumenta Serica Monograph Series“, leidžiama nuo XX a. I pusės Vokietijoje Monumenta Serica institute. Jau išleisti 62 šios serijos tomai, kurių dėmesio centre – Vakarų (krikščionybės) ir kinų religijų ryšiai. Bene aktyviausi šios srities tyrinėtojai ir šios knygų serijos propaguotojai bei autoriai yra Nicolas Standaertas, Adrianas Dudinkas, Erikas Zurcheris ir Eugenio Menegonas. Daugiau informacijos apie šiuos tyrimus žr. past. 5.

² *Ru* terminu Kinijoje buvo įvardijami konfucianistai (o konfucianizmas – *rujia* 儒家). Tačiau šiam terminui sunku rasti vieną tikslų atitikmenį europiečių kalbose. Ankstyvojoje Kinijoje, konfucianizmo formavimosi laikotarpiu, *ru* nurodė į išsilavinusius žmones, kultūrinį elitą. Tas išsilavinimas pirmiausia reiškė ritualų bei senųjų knygų, rašytinės kultūros, muzikos išmanyimą. *Ru* buvo savotiški intelektualų pirmtakai,

nes X a. susiformavusi kinų intelektualų (*wenren* 文人) kultūra labai stipriai rėmėsi konfucianizmu. Tačiau būtent dėl to šio termino (*xiru*) nenorėjau versti kaip „intelektualai iš Vakarų“, kad nesupainiočiau jų su minėtais intelektualais. Mat vienu svarbiausių skirtumų tarp „intelektualo“ (*wenren*) ir „mokslinčiaus“, arba „žinovo“ (*ru*), reikėtų laikyti pastarojo didesnę orientavimąsi į rašytinę tradiciją. Būtent tai labiausiai tiko jėzuitams, skleidusiems krikščionybę Kinijoje pirmiausia Šventojo rašto pagalba. Be to, ne mažesnę įspūdį jie darė kinams ir savosiomis Vakarų mokslo žiniomis. Tačiau plačiąja prasme *ru* tikrai galima suvokti kaip „intelektualus“.

³ Kinai laikė jėzuitus aukščiausio Vakarų elito atstovais, kurie, kaip jie manė, turėjo išlaikyti labai sunkius egzaminus, bet būtent dėl to jie neva buvo gerbiami Vakarų visuomenėje. Nesunku suprasti, kad toks jų traktavimas buvo aiškiai paveiktas kinų požiūrio į kinų valdininkus-intelektualus (*shidafu*), kurie taip pat turėjo išlaikyti sunkius valstybinius egzaminus, kad gautų valstybinę tarnybą, ir būtent tuo užsitar-

navo ypatingą pagarbą bei aukščiausią padėtį kinų visuomenėje. Plačiau apie kinų požiūrį į jėzuitus žr: Erik Zurcher, „Introduction“. Kn. *Kouduo richao. Li Jiubiao's „Diary of Oral Admonitions“*. A Late Ming Christian Journal. Transl, with Introduction and Notes by Erik Zurcher. Vol. 1. Monumenta Serica Monograph Series LVI/1, Jointly published by Institut Monumenta Serica, Sankt Augustin Fondazione Civiltà bresciana, Brescia, 2007, p. 52–54.

⁴ M. Ruggieri buvo pirmasis jėzuitas Kinijoje, kuris įkūrė jėzuitų misiją šioje šalyje, išmoko kinų kalbą, pradėjo studijuoti konfucianizmo knygas ir skleisti krikščionybę Kinijoje, vadovaudamasis krikščionybės „prisaikymo“ metodu. Kinai jį net pagarbiai vadino „Didžiuoju ponu“ (*Sifu*). Tačiau visus šiuos jo nuopelnus, pasak P. Rule, nustelbė vėliau jam į pagalbą atvykusio Matteo Ricci nuopelnai. Juolab kad išlikę labai mažai rašytinių šaltinių iš M. Ruggieri misijos laikų, kurie patvirtintų, kad jis išties mėgo ir vertino konfucianizmą, tuo tarpu kai M. Ricci teigiami pasisakymai apie kinų kultūrą ir konfucianizmą yra išties gausiai dokumentuoti. Žr.: Paul A. Rule *K'ung-tzu or Confucius?* Allen & Unwin, Sydney–London–Boston, 1986, p. 3–8.

⁵ Knygų apie M. Ricci susidarytų išties ilgas sąrašas. Todėl apsiribosiu tik keletu iš jų, pirmiausia paminėdama jo paties įspūdžių apie Kiniją vertimą: Ricci Matteo, *China in the Sixteenth Century: The Journals of Matteo Ricci*, 1583–1610. Transl. By Louis Gallagher. New York: Random House, 1942. Taip pat dėmesio verta jau minėta labai išsami Paulo Rule studija apie visą pirmųjų misionierių veiklos istoriją nuo M. Ruggieri iki vadinamosios „mokslinės sinologijos“ atsi-radimo. Iš knygų apie G. Aleni reikėtų paminėti straipsnių rinkinį „*Scholar from the West*“: Giulio Aleni S.J. (1582-1649) and the Dialogue between Christianity and China (eds. Lippiello Tiziana, Roman Malek). Monumenta Serica Monograph Series XLII, Sankt Augustin – Nettetal: Steyler Verlag, 1997; Menegon, Eugenio, *Un solo cielo. Giulio Aleni S. J. (1582-1649): geografia, arte, scienza, religione dall'Europa alla China*. Brescia, 1994. Taip pat nemažai jam skirtų studijų yra parašyta kinų autorių (kinų kalba). Pilnesnę bibliografiją apie jo ir kitų misionierių veiklą galima rasti: *Monumenta Serica. Journal of Oriental Studies*, vol. LIX, Sumptibus Societatis verbi

Divini, Monumenta Serica Insititute, Sankt Augustin, 2011, 462–464. Turbūt daugiausia išsamiusios informacijos apie pirmosios misionierių bangos (ypač jėzuitų) veiklą Kinijoje galima rasti: Nicolas Standaert (ed.), *Handbook of Christianity in China*, Vol. 1: 635–1800. Leiden–Boston, 2001. Beveik visą pilną bibliografinį sąrašą apie šios srities tyrimus svarbiausiomis Europos ir kinų kalbomis, kuris apima ir pirminius, ir antrinius šaltinius, galima rasti: *Kouduo richao. Li Jiubiao's „Diary of Oral Admonitions“*. A Late Ming Christian Journal. Transl, with Introduction and Notes by Erik Zurcher. Vol. 2. Monumenta Serica Monograph Series LVI/2, Jointly published by Institut Monumenta Serica, Sankt Augustin Fondazione Civiltà Bresciana. Brescia, 2007, p. 771–814.

⁶ Manoma, kad jis mirė veikiausiai nuo tuberkuliozės, kuria susirgo pabuvojęs Indijoje, Goa prov., su portugalų jėzuitais. Kai kurie šaltiniai nurodo skirtingus jo mirties metus – 1631 m., 1633 m. Čia rėmiausi vienu autoritetingiausių tyrinėtojų – Eriko Zurcherio ir Song Gang informacija. Žr.: Erik Zurcher, „Introduction“, *Kouduo richao. Li Jiubiao's „Diary of Oral Admonitions“*. A Late Ming Christian Journal. Transl. with Introduction and Notes by Erik Zurcher. Vol. 1. *Monumenta Serica Monograph Series LVI/1*, Jointly published by Institut Monumenta Serica, Sankt Augustin Fondazione Civiltà Bresciana. Brescia, 2007; Song Gang 宋剛, „Learned Conversations on the Heavenly Studies: Andrzej Rudomina and his Mission in Late Ming Fujian“. *Monumenta Serica* 69. Sankt Augustin, 2011, p. 450. Kaip teigia kitas tyrinėtojas Janas Konioras, A. Rudamina gimė Rudaminos kaime šalia Vilniaus, mokėsi tuometinėje Vilniaus jėzuitų kolegijoje, o vėliau, pasipriešinęs savo tėvo valiai bei atsiskę vesti jau išrinktą nuotaką, priėmė Bažnyčios įžadus, įstojo į Jėzuitų universitetą Vilniuje ir 1622 m. buvo kartu su kitais studentais jėzuitais išsiųstas mokytis į Romą. Joje būdamas pasiprašė išsiunčiamas misionieriauti į Indiją, o iš jos – į Kiniją (Makao, po to Fuzhou). Plačiau apie jo gyvenimą žr.: Jan Konior, „Andrzej Rudomina – unforgettable Lithuanian Jesuit missionary scholar: from Vilnius University to China“, *Acta Orientalia Vilnensia*, 2009, ½, Nr. 10, p. 129–134. Tiesa, keli tyrinėtojai (Jiang Ryh-Shin ir Pan Feng-Chuan) vadina jį „jėzuitu iš Lenkijos“. Žr.: Jiang Ryh-Shin, Pan Feng-Chuan, „An Approach

- between nature (xing) and heart (xin). An Inter-textual analysis of the Discourses of Aleni and Rudamina in „Kouduo richao“, *Monumenta Serica* 59 (2011), p. 469.
- ⁷ Li Jiubiao palaikė labai glaudžius ir draugiškus santykius tiek su G. Aleni, tiek su A. Rudamina. Jis kartu su šiais misionieriais lankėsi bažnyčiose, dalyvaudavo mišiose ir pamoksluose, susitikdavo neformalioje aplinkoje, ir kiekvieną tokią progą stengėsi išnaudoti pokalbiams su jais apie krikščionybę, ir ne tik apie ją. Todėl netrukus jis pradėjo tuos pokalbius užsirašinėti. Vėliau nutarė įtraukti į šiuos savo užrašus ir pokalbius su kitais misionieriais (Benoit de Matto, Simao da Cunha, Qu Ximan), ir taip gimė galutinė šio dienoraščio versija iš 8 ritinėlių (*juan*). Tiesa, daugiausia vietas jame užima pokalbiai su G. Aleni, tuo tarpu Rudaminos žodžiai figūruoja tik keliuose skyriuose. Viena iš priežasčių, kodėl informacija apie A. Rudaminą ir jo pasisakymus yra tokia negausi, galėtų būti ne vien tas faktas, kad jis netrukus mirė, bet ir tai, kad jis mokėjo kinų kalbą kur kas prasčiau, nei G. Aleni.
- ⁸ Song Gang, *op. cit.*, p. 449–450. Taip pat daugiau informacijos apie šį tekstą, jo stiprybes ir trūkumus, turinį ir struktūrą galima rasti E. Zurcherio įžanginiame straipsnyje į jo atliktą šios knygos vertimą. Žr.: E. Zurcher, „Introduction“, *op. cit.*, p. 11–12, 14–19, 22–23.
- ⁹ Jis gyveno 1654–1722 m., o valdė Kiniją 1662–1722 m. Jo klanas vardas Xuanye, o pomirtinis titulas Shengzu, tačiau kinų istoriografijoje ir istorijoje dažniausiai nurodomas pagal jo valdymo devizą – Kangxi. Jis buvo paskyręs jėzuitus Ferdinandą Verbiestą ir Adamą Schall'ą pataisyti kinišką kalendorių. Dar anksčiau jėzuitas Matteo Ricci buvo pateikęs tuometiniam Ming imperatoriui Wanli viso pasaulio žemėlapi. Jėzuitai taip pat padėjo kurti imperatoriaus Vasaros rezidencijos Pekine projektą, mokė Kangxi matematikos ir geometrijos. Vis dėl to būtina pažymėti, kad kai kurie moksliniai išradimai, kuriais jėzuitai stengėsi apstulbinti kinus, buvo, kaip dabar aiškėja, ne europiečių, bet tų pačių kinų jau prieš kelis šimtmečius ar dar seniau padaryti, bet nenaudojami ir pamiršti išradimai.
- ¹⁰ Beje, Arthuras Hackeris nurodo gana smagią priežastį, kodėl ir kada imperatorius prarado pasitikėjimą jėzuitais: neva jis nusiuntė Popiežiui prašymą atsiųsti jam į suguloves vieną iš jo gražuolių moterų, bet negavo iš jo jokio atsakymo. Žr.: A. Hacker, *China Illustrated. Western views of the Middle Kingdom*. Tuttle, 2004, p. 28. Vis dėlto iš tikrųjų ryšiai tarp Kinijos valdžios ir krikščionių misionierių vėliau nutrūko dėl kur kas sudėtingesnių priežasčių. Prie to labai smarkiai prisidėjo pačių misionierių evangelizacijos politikos bei požiūrio į kinų kultūrą pasikeitimas, t. y. eurocentrinių ir kolonialistinių požiūrių stiprėjimas.
- ¹¹ E. Zurcher, „Introduction“, *op. cit.*, p. 170.
- ¹² Plačiau apie problemas dėl krikščioniškojo Dievo sąvokos vertimo į kinų kalbą ir dėl to kilusius nesusipratimus tarp pačių misionierių žr.: A. B. Ломанов, *Христианство и китайская культура*. Москва, Восточная литература, 2002, p. 172–178; E. Zurcher, *op. cit.*, p. 113–118.
- ¹³ *Kouduo richao*, Knyga 1, sk. 12 „Saulė turi du judėjimus“: *Kouduo richao. Li Jiubiao's „Diary of Oral Admonitions“*. A Late Ming Christian Journal. Transl. with Introduction and Notes by Erik Zurcher. Vol. 1. *Monumenta Serica Monograph Series LVI/1*, Jointly published by Institut Monumenta Serica, Sankt Augustin Fondazione Civiltà Bresciana. Brescia, 2007, p. 209–210.
- ¹⁴ T. y. dangaus „judamumą“ ir žemės nejudamumą, įvairių ilgumų (rytų ir vakarų, pietų ir šiaurės) skaičiavimą. Žr.: *Kouduo richao*, Knyga 1, sk. 13 („Žemė yra kaip rutulys“) ir sk. 14 („Nustatyti platumą yra lengva, o nustatyti ilgumą yra sunku“). *Op. cit.*, p. 211–214.
- ¹⁵ Song Gang, *op. cit.*, p. 453, 455–456.
- ¹⁶ *Kouduo richao*, Knyga 2, sk. 10: *Kouduo richao*, p. 264.
- ¹⁷ *Kouduo richao*, Knyga 2, sk. 9, cit.: *Kouduo richao*, vol. 1, p. 263.
- ¹⁸ Čia pirmiausia Li Jiubiao trumpai aprašo, kas pavaizduota kiekviename paveiksle, o po to perpasakoja A. Rudaminos pateikiamą to paveikslų komentarą.
- ¹⁹ *Kouduo richao*, I.40 („Aštuoniolika paveikslų apie širdį“), p. 245.
- ²⁰ *Lunyu* (Apmąstymai ir pašnekėsiai), 7.30. Vis dėlto šios Konfucijaus minties nereikėtų suabsoliutinti, nes kitoje vietoje jis teigia, kad žmoniškumas gali būti ugdomas visą gyvenimą, ir kad jis labai sunkiai įgyvendinamas (pvz., *Lunyu*, 8.7).
- ²¹ *Kouduo richao*, Knyga 1, sk.27. *Kouduo richao*, *op. cit.*, p. 229.
- ²² *Kouduo richao*, *op. cit.*, p. 245.
- ²³ Mengzi, 14.5.

²⁴ Pvz., „Tapimas žmonišku priklauso nuo savęs paties, o ne nuo kitų žmonių“ (*Lunyu*, 12.1), „Antai jeigu pildamas kalvą aš sustoju, nepripylęs paskutinio kibiro, tai aš pats sustoju (t. y. *tas sustojimas priklauso tik nuo manęs paties*, – L. P.); arba jeigu lygindamas žemę aš išpilu vieną kibirą ir tęsiu, tai aš pats einu į priekį (t. y. *tas tobulėjimas priklauso nuo manęs paties*, – L. P.)“ (9.19). Taip pat žr.: *Lunyu*, 4.17, 5.27, 6.12, 7.8.

²⁵ *Kouduo richao*, p. 245.

²⁶ Pvz., *Kuoduo richao*, Knyga 1, sk. 36. Žr.: *op. cit.*, p. 242.

²⁷ Jis buvo palaidotas ant nuošalaus kalno, vėliau pavadinto Shizi shan, kuris buvo už šiaurinių Fuzhou vartų. Kaip pasakojama, po mirties jo

kūnas nerodė jokių irimo žymių ir pradėjo skleisti nuostabų kvapą, o kasant kapo duobę jo laidojimo vietoje, kurioje, kaip buvo manoma, buvo įsikūrusios piktosios dvasios, pastarosios netrukus išsisklaidė.

²⁸ *Lunyu*, 3.24 rašoma: „Yin valstybės pasienio sargybinis, prašydamas pasikalbėti su Konfucijumi, pasakė: „Kai pro čia praeidavo kilnus žmogus, man visada leisdavo su juo pasimatyti.“ Netrukus jis buvo pristatytas Konfucijui. Išėjęs iš Konfucijaus, jis jo mokiniams tarė: „Kodėl jūs taip sielojatės, kad jūsų mokytojas neteko tarnybos? Dangaus paskliautė ilgą laiką neturėjo Kelio. Dabar Dangus nori jį parodyti, jūsų mokytoją paversdamas varpu.“